

KABDEBÓ LÓRÁNT

Az Újhold nagyasszonya

– emlékfoszlányok –

Korábban éltem meg a legendáját, mint megismertem volna költészetét. Aztán egyszer, az Új Írás hőskorában Szabó Ede, a mindenki által becsült kritikus, akkor éppen az Új Írás kritikai rovatának gondozója kezembe adja a *Napforduló* című kötetet. „Vállalod? Egy Kossuth-díjas adta vissza, hogy nem érti.” Nevet nem mondott, csak utóbb, hallomásból jutottam tudomására: Garai Gábor utasította vissza a kötet bemutatását. Kezdő kritikusként és szerkesztőként büszke voltam a feladatra. Persze féltem is. De nem értettem, mit lehet nem érteni ezen a költészen. Akkor már túl voltam *Az ős Kaján*mal való birkózáson, és középiskolai óráimon nyelvtani feladványként elemeztem diákjaimmal az *Eszméletet*. De Nemes Nagy Ágnes nem könyv, nem tananyag, hanem élő ember. És mint hallom, sértett személyiség. Költőként tekintély, de nem tartozott az akkori kultúrpolitika „fősodrába”. Tisztelni illett, de megérteni nem. Én pedig meg akartam érteni. A magam részére elfogadott költőként ismertetni. Elmondani róla, hogy miért kell tisztelni. Visszamentem a Sötér-féle *Négy nemzedék* antológiáig, vissza az élő Újholdig. Úgy éreztem, számomra befogadható a költészete, maradandó értékű, még akkor is, ha az akkori hatalom körülóvatoskodta. A folyóirat örömmel közölte, majd Edus megjegyezte: „Megmondtam Balázsnak, hogy ennél jobb kritikát nem várhatnak.” Ez dicséret vagy fanyalgás lenne?

Mindenesetre ezt követően a „nagyasszony” fogadott. Egy évjáratombeli, Miskolcra elszármazott szépasszony, műsoros esteken verseket mondó, a *Vigiliában* versekkel jelentkező diákkori ismerős vezetett fel a Királyhágó utcába. Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs beszélgettek el velem, megköszönve munkámat, de távolságot is tartva. Az Ekhna-ton-versek szerzője beszélgetett velem – majd az óranyi audienca véget is ért. A beszélgetést lemeredithette, hogy Benjámín Lászlóról mint általam becsült költőről szoltam egy mellékmondatban, hiszen akkoriban írtam is verseiről. Erre az egyetlen visszatetszést kiváltó mozzanatra emlékezem.

Megértő volt? Érteni akart? Körülbelül annyira, miként később, már közeli ismerettségünk során, amikor Vas Istvánnal egy verstani kérdésen nyilvánosan összekülönbözve királynői fensőbbsséggel felmentett a véleménymondás alól: „Maga a Vas Pista barátja, magának nem kell állást foglalnia.”

Ismerkedésünk kezdő jelenetei tettek fogékonnyá nemrég, amikor Orbán Ottó egyik legdrámaibb költőbeszélgetését illesztettem be valahai múzeumi életműinterjújába. Hadd idézzem ide ezt a feszes jelenetet.

Elmúlt ez az egész, ismét elmúlt néhány év, és tulajdonképpen valamiféle barátság, mindenesetre jó viszony alakult ki köztünk. Annyira jó viszony, hogy egyszer Ágnesnek az jutott eszébe, hogy leemelte a polcra a tanulmánykötetemet, és elkezdte olvasni. És ráakadt az írásra, ami ezt a botrányt okozta '64-ben. És érthető, hogy teljesen kiborította. És mikor legközelebb találkoztunk, azt hiszem, a PEN Clubban, valami amerikai költő fordított az új verseimből meg a Tandori verseiből – már néhány éve történt –, akkor ahogy egymás mellett ültünk, mint egy zord Erünnisz, elég szigorúan lehordott, hogy nem elég, hogy én ezt a tanulmányt megírtam, de még újraközöltem a könyvben is. Most szeretném idézni a párbeszédet, mert annak itt dramaturgiai funkciója van. – Mit akar maga? – kérdezte tőlem Ágnes. – Visszavonást akar? Egyszer már ezt elfelejtettük. – Most a szóhasználatból utólag rájöttem

arra, hogy én jól értettem ezt az egész történetet, ami ott már tizenöt éve zajlott. A „visszavonást akar”, az teljesen világos volt, hogy itt most a harc idején vagyunk, és a pápa és császár közt folyó, több menetes mérkőzés egyik állomásán vagyunk, és a visszavonás egyszer már megtörtént, egyszer már kiátkoztak, visszavonták, most újból kezdjük az egészet? Na most ott ültünk egymással szemben. A PEN foteljében nagyon kényelmetlen ülni, és valahogy, ahogy ültünk, ha akartuk, ha nem, nagyon közel kerültünk egymáshoz, talán húsz centire lehetett egymástól az arcunk. És akkor elgondoltam, hogy nekem is kemény fejem van, újabb húsz év, mi az nekünk. És akkor az történt velem, ami mindig az ilyen veszélyes elhatározásaimkor, hogy hirtelen a kamera elkezdett hátrálni, de nagyon sebesen, és úgy megláttam magunkat, ahogy ott ülünk, két rozszant magyar költő. Már Bécsben sem számít semmit, hogy milyen életre szóló ellentét és háború van közöttük, mert itt már egy bugyorban forrnak életre-halálra a nyelvük miatt, a közös történetük miatt. És akkor, magam számára is váratlanul azt mondtam neki, hogy én nem tudom, hogy meghallja-e, amit mondok most magának, de én nagyon szeretem magát. Mire Ágnes, kiesve a drámai szerepkörből, amint éppen a szövegét fogalmazza, rám néz, és azt mondja: hát azt én el is várom magától. És ezzel hirtelen az egész jelenetnek vége szakadt. És valakinek elmeséltem ezt, aki azt mondta, hogy ez egy ördögi dialógus. Hát lehet, hogy dramaturgiailag sem rossz, de az egészből senki nem ért semmit

akkor, hogyha nem érti meg azt, hogy én ezt ott, abban a pillanatban mélységesen őszintén mondtam. Az nem tudja, hogy mit jelent magyar költőnek lenni, és hogy mi az a – mit mondjak erről? Hogy sorsközösség? Csak nagyon nagy szavakat lehetne mondani. Hát végül is ez volt a viszony köztünk, és azt hiszem, ez is maradt. Nekem ez egy nagyon fontos történet volt, az összes állomásával, mert valami módon ez segített ahhoz, hogy részben rájőjjek arra, hogy mi az, ami összeköt minket vagy elválaszt bizonyos esztétikákkal, viselkedésmódokkal, mi az, ami mindenén túl összeköt egymással bennünket. Valahogy azt kell mondanom, hogy az ügy összes mozzanata, a kiadói terjedő hullámaival, valami módon ahhoz segített hozzá, hogy megőrizsem a humoromat, amin most nem valami viccelődési kedvet kell érteni, hanem azt a képességet, hogy az életet meg a magam életét is olyannak vegyem, amilyen.

Ki hinné a nagyasszonyról, hogy mégiscsak élő ember lehetett? Lakatos Pista mesélte, hogy valaha, még a háború előtt, a későbbi házaspár ifjú szerelmesként a Duna-parton sétálgatva látványosan csókolózott, annyira feltűnően, hogy egy rendőr még igazoltatta is őket. Én pedig láttam saját szememmel, Szigligeten, amint önfeledten játszott a „szentistvánozó” társaságunkban, az úgynevezett „mutogatós” játékban. El kellett játszania a kiválasztott szereplőnek valamely klasszikus irodalmi sort, ekképp megeleveníteni. „*Ég a napmelegtől a kopár szék sarja, / Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta.*” A földön hátán fekvő Tímár György hasa volt „a kopár szék sarja”, Nemes Nagy Ágnes, Szántó Piroska meg Széchenyi Ágnes alkották a „tikkadt szöcskenyáj”-at, akik négykézláb ugrándoztak a földön, önfeledten játszadózva.

Ugyanezzel az önfeledséggel szerette fekete uszkárunkat, amikor már gyakrabban találkoztunk. Méltatta Ali memóriáját, amint korábbi látogatásának emlékezetét őrizve tudta, melyik szekrény előtt kell várnia, mert a házigazdát megelőzve a konyhakredenc elé vonult ugatni, ugyanis Ágnes ott tartotta vendégkínáló süteményeit. Ezt a jelenetet meg feleségem emlegeti gyakran. Ágnes mint szuverén uralkodó, aki rangokat oszt, mondta ki uszkárunk rangját: „nem egy kutya, ő Ali”. Mint született uralkodónak megvolt az ösztönös méltóságfelismerési képessége. Hiszen amikor Ali kutya törzskönyve megérkezett, két mellső lábát kezembe fogva elkezdtem táncolni vele, énekelve: „Királyok, hercegek, grófok...” Anyósom ijedten kérdezte: miért bosszantod a szomszéd Haller grófnőt? Nem neki énekelek, válaszoltam, Alit üdvözlöm, mert ő a maga világában legalább egy koronaherceg rangját viseli a megérkezett irat szerint. Ágnes minderre ösztönös természetességgel érzett rá megfogalmazásában, különösen annak hangstílusával.

„Majd a férjemet beküldöm a korrektúráért” – üzent a szerkesztőségbe. Együtt voltak Iowában is hosszabb ideig. Egy nemzetközi költőtalálkozón, a Balatonon együtt jelentek meg, formális bemutatkozásunk ekkor, ott történt meg. Pedig akkor már rég elváltak, Balázsnak családja is lett. De esténként, amikor lefektette fiát aludni, még eljött Ágneshez, hogy együtt fogadják az irodalmi élet tagjait. Hiszen Balázs élete végéig a már csak képzetesen létező Újhold főszerkesztője maradt. Hetvenéves kora körül infarktust kapott. Vas Istvánnal beszélgettünk róla ez alkalomból. Én sajnálkoztam: szegény Balázs, épp elég oka lehet a betegségének. Hiszen van családja, sőt, mint hallom, van állandó szerelmi kapcsolata is, és ott van az örökös szolgálat Ágnes mellett. Meg hát a reprezentáció az irodalmi életben. Mire Pista: „És te még azt akarod, hogy sajnáljam is!”

„Szabó Lőrinc unalmas költő – mondta egyszer. Majd amikor látta, válaszolni készülök, hozzátette: – De nehogy azt higgye, hogy nem tudnék nagyszerű órát tartani róla az iskolában.”

Egyszer téli csoportos szigligeti tartózkodásunk idején rábeszélte Ottlik Cipit, jöjjön ő is. Utolsó útja volt ez Szigligeten. Orvos barátnőnk megvizsgálta, nem sok jót mondott egészségi állapotáról: gyenge, keveset mozog a levegőn. Ágnes elhatározta, megpróbálkozik vérpezsdítő sétákra fogni. Minden ebéd után hatalmi szóval kivitte a levegőre. Csakhogy Ágnesék hamarabb utaztak haza. Királynői parancsba kaptam: „Lórika, maga fogja minden ebéd után sétáltatni Cipikét!” Persze pokolba kívántam ezért, hiszen ebéd után világeletemben aludni szoktam egy keveset. De hát a parancs az parancs. Cipi sem rajongott érte. Amikor a szokásos ebéd utáni beszélgetéseket követően eléálltam: „Cipi, induljunk sétálni!”, megkérdezte: „Muszáj?” „Sajnos, igen – válaszoltam –, mert Ágnes meghagyta.” „De nincs itt, nem fogja megtudni.” „Ágnes mindent megtud.” „Igen, sajnos meg fogja tudni” – ismételte utánam szomorú hangon. Mire kényszeredetten elindultunk.

[Ezekről a sétákról jut eszembe: Vas Istvántól tudtam, hogy Garai Gábort fasisztának nevezte Cipi. De hozzátette ironikusan: „Egyszer kora délelőtt felhívta Garai valamiért az Írószövetségből. Valószínűleg ezért került nála feketelistára.” Na, ha játszunk, játszunk el ezzel egy kicsit! Rákérdeztem. „Igaz-e, hogy fasisztának nevezted?” „Igen.” „És az igaz-e, hogy kora reggel hívott fel téged egyszer?” „Az is igaz.” Megkockáztattam: „Nem lehet, hogy te ezért tartod fasisztának?” Sunyorgó mosollyal válaszolta: „Nagyon lehetséges.”]

Becsületesen, egy hétig, minden ebéd után áldozatosan, Ágnesre emlékeztetve elindultunk sétálni. No, nem hosszan. Várt engem is az alvás. Meg hát jeges-havas, csúszós volt a járda. Csak nem kockáztathattuk, hogy elessen.

Amikor Ágnes már nagyon beteg volt, Polcz Elaine kitalálta, hogy megdolgoztatja. A forradalom idején Ágnesék lakását belövés érte, ezért Ágnes és Balázs odaköltöztek a városmajori Nyugat-házba, Basch Lóránt jóvoltából. Ott laktak Mészöly Miklósék is. Alain megszervezte, hogy külön-külön írják meg mind a négyen emlékeiket együttlakásuk idejéből. Ő, Miklós, Balázs és hát Ágnes. Akkor ez volt a legfontosabb. De hát Ágnes kézírását még egészséges korában sem igazán tudta senki követni. Baranczó Katalin, a *Kortárs* akkori titkárnője ellenben nemegyszer gépelt Ágnesnek. Ő gépelte beszélgetéseinket is meg az Ágnes javításait is, amivel ékesítette a gépelt szöveget. Én pedig a postást alakítottam, kosival vittem Katalinnak az elkészült részeket, és hamarosan vittem vissza a kész gépiratot, amit javíthatott tovább. Így sikerült Ágnes utolsó művét tető alá hozni, és egyben elterelni figyelmét a már nem csak közelgő vésről. Róla tényleg elmondható, hogy írás közben halt meg.

Rába György és a Lengyel Balázs–Nemes Nagy Ágnes házaspár között, még a hatvanas évekből eredően, valami külföldi utazás lehetősége miatt egy félreértés következtében legendás harag forrott. Ezt mindenki tudta. Rábát különben sem volt nehéz megsérteni. Pedig én csak tudhatom, közös témánk, Szabó Lőrinc költészete okán, hogy lehetett vele nagyon békésen is vitatkozni, az ellentmondást is elviselte, az övétől eltérő megjegyzés sem

ment nála sértésszámba. De ha úgy érezte, őt valamivel kijátszották, akkor gyilkos haragra gerjedt. Nem beszélt erről, csak utóbb levegőnek nézte, akire megharagudott.

Aztán egyszer, már Ágnes halála után, amikor a Júlia utcai házban a Szobotka-emléktáblát avattuk, Szabó Magda volt a ceremóniamester, én pedig az avatóbeszédet tartottam; a gyülekezésor, a rutinos kézfogások során Lengyel Balázs és Rába György szinte gépies figyelmetlenséggel kezét fogták. Én ezt egy szempillantás alatt tetten értem, kezemmel átfogtam a kézfogók egymásban tartott kezét, és megjegyeztem: „Ez már maradjon így ezután!” Legyintettek, majd most már tudatosan kezét fogták. Megbékéltek? Annyira nem számított akkor már. A gesztus pedig szép emlékem maradt.

Szántó Piroska mindig szidta Ágnest, aki csak otthon, lakásában él, és mást sem csinál, mint Jókait olvas. De mit is tehetett volna, aki maga is egy Jókai-hősnőként élte, szenvedte, vívta életét? A magára maradt szépasszony, a hatalmi elit forgandósága idején derékba tört írói pálya elszenvetője – aki mégis nagyhatalom maradt. Nagyasszony, akinek férfisorsként is nehéz terhű életét kellett beteljesítenie. És ezt el is tudta fogadni. Hatalmát vesztetten mégis hatalommá nőhetett ki magát. Uralkodói szereplővé vált, nemek feletti „megmondóemberré” – ma így mondanánk. De akkor még ez a kifejezés nem létezett. És az ő szerepe a kifejezés mai értelmétől lényegileg különbözött. Hiszen Ágnest mindenki tekintélyként tisztelte. Akik félték tőle, azok is. Mert hatalom nélkül mégis nagyhatalomként élte le életét.

Egyetlen embert láttam, aki nem fogadta el ebbéli szerepében: egy maga is befolyását vesztett erdélyi nagyhatalom. Panek Zoltán otthon, Erdélyben a valódi nagy író szerepét töltötte be, félték, tisztelték szavát, ítéletét. Mindezt elvesztette, amikor átköltözni kényszerült. Én szerettem volna összehozni a megújuló Újhold Antológia szerkesztőivel: egyszer felvittem Ágnesékhez. Kiválasztottam egyik legkiválóbb esszéjét, szerintem az Újhold lelkéből lelkedzett szöveget. Ágnessel egymásra néztek, és vége szakadt minden paktum lehetőségének. Nem és nem. Panek volt az egyetlen, aki megtalálta Ágnes legsebezhetőbb pontját. Hervadó nőiségét pécézte ki. Hadd ne idézzem fel a görbe tükröt, amellyel illette személyiségét, királynő voltának visszajára fordított láttatását. „Ne múljék el a nap haragod nélkül” – ez volt a jelszava különben is.

Ki rögzítette Ágnes legmaradandóbb portréját? Ki rajongott valahai szép szókeségéért a egyszerű költőnek, ki szolgáltatott egyként igazságot a derékba tört pályájú írónak és asszonynak? Az, akiről valaha Balázs csak úgy, mint a romantikus drámákban a „félre” jelzésű szövegekben olvasható, megjegyezte nekem óvóan, baráti tanáccsal: „Vigyázz vele, ő nem olyan, mint mi vagyunk, ő másféle.” Másféle? Rajongójuk volt, de ő ismerte a legjobban őket. Átlátott rajtuk. A század talán legjobb szemű magyar írója volt ő: Szabó Magda. Egyszer egy előadásra készülve újraolvastam *A pillanatot*, Vergilius *Aeneis*ének travesztizációját, sok évezredes meséjének a kiigazítását: „pius” Aeneas helyett felesége, Creusa menti ki a trójaiakat férje alakját magára öltve, és vezeti új hazájukba, Itáliába. És most nemrég rádöbbsentem, akikről szól, azok az író kortárs baráti köre, azok, akik a regény megírása idején már nem éltek. Félálomban éreztem bele: mi mindent tudhatott az emberekről ez a „másfajta” újholdas, mennyire varázslószemmel figyelte őket. Nagyságukat, bukásukat, feltámadásukat és mindennek keserves egymást éltetését. Fuimus Troes.

Amikor az életre született megtalálja saját formátumát, bárha a történelem elreptül a feje fölött. Külön-külön vannak: a történelem szétválasztotta őket – mégis összetartoznak. Ez az összetartozás a yeats-i „tragic joy” pillanata, amelyet én most „hósi travesztíának” nevezek.

És mi az, amit nem tudtam már megkérdezni Magdától? Miként osztódik le a *Creusais* alcímű regénytörténet a baráti szereplőkre? Az oly igen hangsúlyozott Creusa szókesége sokadszorra fedte csak fel előttem a heroína megformálta tulajdonságok modelljét. Creusa mögött ott izzik Nemes Nagy Ágnes reneszánsz módon klasszikus jelleme. Hányszor hallottam Szabó Magda szájából epitheton ornansként éppen a nagy szókeségére való utalást! És ott van a könyv záróköve: *Kivonat az ókori lexikon 89. pótkötetéből*: „a Creusais másodpéldányát Agia Nobiliának sikerül megmentenie”. Amikor most újraolvastam, éjjel döbbsentem rá, és gyorsan fel is írtam a félálomban átjátszó összefonódást: Creusa – N. N. Á., Agia Nobilia. *A pillanat* – az Újhold regénye. Mert a „másodpéldány” az eredeti! Ágnesnek sikerült a modellt beteljesítenie: akarnokok ellenakarátában az emberi méltóság szerepét diadalmasan-kegyetlenül alakította és szöveggé beöltöztetni. De az indulat, a bosszú diadallá szerveződése, a történelem szentivánéji Puckja és egyben *A vihar* Prosperója és Calibanja egy személyben – a játékos, mégis kegyetlen varázsló: az meg maga Szabó Magda. A szöveg játékoságának élvezője és a sors beteljesedésének varázsvesszős irányítója. A legyőzhetetlen. Aki ebben a regényben kitalálja Eszkiesz istennőt, a pillanat rendtelenségének rendteremtőjét. Mert rendnek lenni kell. Igaznak. Mert különben belevész a világ.

Szabó Magda szöveggé alakított létszemlélete: a tudottat percnként átöltöztető fantáziálás, a lehetőségek, a rejtetekutak pillanatonként alakuló lehetőségei, az értékek állandó átértékelése – Quomodo? Simili modo. De mihez viszonyítva „similis”? A rendhez és a rendtelenséghez egyazon pillanatban.

Amint „hat szereplő” keres egy szerepet. És ha sikerül, az nyeri el, aki a legsikeresebben tudja eljátszani. Még ha álöltöztetben is. Átöltöztetve. Átmenekítve a diadalra. A diadalra, amely éppen az egyén sikerét kérdőjelezi meg. Az önmegvalósítását. Sikere kulcsa: önmaga megbabolázása. Túlélése: egy nem akart élet felvállalása. A történelem önmagát éltetése? Vagy az arra méltó sikerre segítése? A rend és rendtelenség sajátos helycseréje. Hogy megmaradjon az emberléptékűség a létezésben. A mérték kiváltásának és tartásának regénye *A pillanat*.

Jaj, Magda, mit is akartál ezzel a könyvvel? Ezzel a csodálatos remekművel, melyben mindenkit átöltöztetsz, kiteljesedéshez segítesz. De vajon boldoggá is teszel? Te magad boldog lehettél? Amikor írtad, meg vagyok győződve, feltétlen boldog voltál. Beteljesítetted írórsodat. A várt *Für Elise* helyett és előtt megteremtettél egy talányos csodát.

Ismertem Szabó Magdát. Ismertem volna Szabó Magdát? A szöveget öltöztetni gyönyört sugárzó élvezettel tudja. Ennek segítségével hatol a dolgok mögé: megszenvedve a maszk mögötti létet. A pillanat gyönyörét élte meg, sajátta lényegítve annak átváltoztató erejét, betöltve a múltat és félve a jövőt – a létezés alakulása pillanatában írta át a maga örömére. Szerette a világot? A kötelességteljesítést becsülte. Hogy hangzik hósi travesztíájának utolsó mondata? „Bűn s bűnhődés pillérei közt itt járt Creusa királynő.” Hadd folytassam ezt fizikusok, Niels Bohr és Heisenberg szavaival: „Az élet harmóniájának keresése közben sohase felejtjük el: az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk.”

Midőn mindezt a konferencián felolvastam, kollégám úgy értelmezte, hogy személyekre vonatkoztatható olvasatom kulcsregénnyé minősíti le Szabó Magda remekét. Szerinte – és ezzel magam is egyetértek – ha egy regény szereplője mögött látványosan feltűnik egy valóságos személy ismerős alakja, az sokat levonhat a mű értékéből. Csakhogy az én értelmezésem szerint Szabó Magda művében nem Nemes Nagy Ágnes életre keltését vállalta feladatául, hanem esetlegesen, mint sokszor megfigyelt, jó ismerősének vonásait kölcsönözte egy megoldandó alkotói feladat megvalósításánál. (Miként az archaikus erkölcsisé-

get megformálандó *Az ajtó* Emerencéhez jellegzetes figurális vonásokat kölcsönzött egy valahai utcaszomszéd és takarítónő, a Szabó–Szobotka házaspár bizalmasának életéből. Ugyanakkor ugyanennek az életbeli alaknak a tulajdonságai a férj saját regényében szörnyetgként, élete megkeserítőjeként jelentkeznek.) *A pillanat*ba a diadalért a veszteséget is vállaló, a hősi férfiszerepre ön maga érzelmi életének feláldozásával vállalkozó asszonyiség megformálásához emelhetette – esetleg – Szabó Magda az Újholdban és annak vezércsillagzatában megtestesült eszmény vonásait.

A pillanat több, más, mint egy egyszeri elégtétel kulcstörténete. Szabó Magda – mondjuk így – véletlenül belepottyant az irodalomtörténet egy furcsa eseménysorába, amelyhez hasonlót a 20. század is oly sokszor és oly sokféle produkált a világban. Az általa át- és megélt események benne olyan feladványt gerjesztettek, amelyben az emberi létezés egyik alaphelyzetének kérdésével, a kereszténység összevitakozásának metafizikai problematikájával találta szemben magát. Szabó Magda történeteiben-szövegeiben egy életen át harcot vív az eleve elrendelés és a szabad akarat, megalapozva az emberiség történelmének értelmezését. Katolikus és protestáns ősök hagyatéka dobta fel számára a *Creusais* „átöltötött” történetét: alkalmat a létezés kettős esélyűségének értelmezésére. Egy eseményt, amelyben megtörténik, aminek meg kell történnie, ugyanakkor mindez csakis egy „átöltöttes” bekövetkezéssel, egy másfajta történet beléptetésével válhat megvalósult történelemmé. Benne és általa a szabad akarat vállalása teljesíti be az eleve elrendeltséget. Szabó Magda az írásművészetét jellemző sajátos poétikai játékaival megidéri Eszkiesz istennőt, aki azután átveszi a szövegben az uralmat. Kiszabadítja Szabó Magda író-t a racionális gondolkodás útvesztőjéből, és a poétika segítségével megajándékozta az alkotásban a létezéshez emelkedéssel és a benne-léttel. Szabó Magda itt már elveszíti a szöveg feletti uralmát, a szöveg túlmegy az író személyes esélyességén: megteremtődik a létezés testet öltésének poétikai pillanata. A szövegteremtő játék a metafizika mélyeséges mély kútjába nézés alkalmává „öltözik át”, a vállalás hősiességével. A személyes sors felvetette problematika a szövegben a létezés óhajtvá sejtett átéltségével telítődik.

Lehet – sőt valószínű –, hogy mindennek Szabó Magda éppúgy megélte-megszenvedte a modell-történetét, mint maga a „hősnő”, Nemes Nagy Ágnes is, de hogy ennek a történetnek a mechanizmusát megérthesse végre, meg kellett alkotnia „hősi travesztíóját” – amelynek azután, ha akarom, ráismerhetek leosztódására a szemünk előtt lejátszódó történetben. Szabó Magdának meg kellett írnia ezt a sajátos műalkotást, hogy értelmezhesse – többek között – a maguk valahai történetét. De ezzel az alkotásfolyammal egyúttal ki is jelentkezett a történelemből, csak ez által annulálhatta saját történetét.

A pillanat ritka sikeres műalkotás, mert írója benne és általa a létezés racionális tudattal megfejthetetlen törvényszerűségeit tudta megélni. A maga küzdelmességében felmutatja a történelem mechanizmusát, amely alkalmanként ön maga reprodukciójaként megtestesül, valósággá válik. Tehát nem kulcsregény, de olyan műalkotás, amely kulcsot adhat valóságosan megtörtént események megértéséhez is; a létezés meg-megjelenő leosztódásaihoz.

Megidézett élményfoszlányaim csakis *A pillanat* ismeretében így állhattak össze most, egyetlen történetté.